
Van de bovenste boekenplank

Wie als arbeidsmarktonderzoeker nu en dan een anderstalig boek ter hand neemt, internationale tijdschriften en buitenlandse working papers doorploegt, websites bezoekt of simpelweg wat uitgeverscatalogi inkijkt, komt onvermijdelijk geregeld verrassende dingen tegen. Onderzoeksresultaten die niet echt voor de hand liggen en waarvan je graag eens een binnenlands equivalent zou zien. Interessante en intelligent gebruikte datasets, waarvan je zou hopen dat ze ook bij ons beschikbaar zijn. Conceptuele kaders en onderzoeksmethoden die ietwat van het gewone afdwalen of zelfs gedurfd te noemen zijn. Boeken waarvoor je de tijd niet hebt om ze te lezen of er de waarde van in te schatten omdat ze net naast je eigen enge vakgebied vallen, maar waarvan je graag door een deskundig iemand de inhoud gepeild zou zien. Allemaal dingen dus waarvan je in eerste instantie misschien de neiging hebt om ze voor jezelf te houden in de hoop er later iets mee te kunnen doen dat in je vakgebied ophef maakt, maar waar je bij nader toezien toch in de koffiekamer met collegae over praat omdat je beseft dat je de tijd of de competentie niet hebt om er écht iets mee te doen en je deze parels toch niet verloren wil laten gaan.

De bedoeling van deze rubriek is om dat soort zaken te verzamelen. Wie iets te signaleren heeft, contacteert: Walter Van Trier, p/a Steunpunt WAV, E. Van Evenstraat 2C, 3000 Leuven, tel. 016/323225, e-mail: walter.vantrier@wav.kuleuven.ac.be

Van de boekenplank

Op 8 januari 1964 verklaarde de Amerikaanse president, Lyndon B. Johnson, in zijn State of the Union de oorlog aan de armoede. Zijn administratie zou de armoede over de hele natie uitbannen, zo kondigde hij stoutmoedig aan. De Verenigde Staten zouden als eerste land in deze opdracht slagen. Een maand later belastte hij de ‘Task Force on Poverty’ met de opdracht om te plannen hoe deze strijd diende gevoerd. Het resultaat van dit werk was een geheel van zeven verschillende programma’s voor sociale actie met een totaalbudget van 962,5 miljoen dollar, beter gekend als de ‘Economic Opportunity Act’ van 20 augustus 1964.

Mogelijk heb ik het gemist, maar in de loop van de voorbije maanden heb ik met geen woord horen reppen over de veertigste verjaardag van dit toch

wel historische feit. Natuurlijk, ook de ‘War on Poverty’ is door de Amerikaanse overheid niet gewonnen en vieringen of herdenkingen van mislukkingen zijn niet echt populair. Maar waarom ook geen (kritische) reflectie? Is de tijdsgeest zodanig omgeslagen dat uitvinden waarom een programma ter bestrijding van de armoede niet werkte geen interesse meer wekt? *Economics, bureaucracy, and race. How Keynesians Misguided the War on Poverty*, New York, Columbia University Press, 2004, 244 p. van Judith RUSSELL kan een belangrijke hulp vormen bij de zoektocht naar een verklaring voor de mislukking van de ‘War on Poverty’.

Hoewel het boek reeds in de eerste bladzijden duidelijk maakt dat de ‘War on Poverty’ wel degelijk een historische gebeurtenis was – niet alleen omdat van een dergelijk groots opgezet overheidsprogramma ter bestrijding van armoede en werkloos-

heid geen sprake meer was geweest sinds de 'New Deal' van president Roosevelt in de jaren 1930, maar ook omdat het tegelijk ook de laatste keer was dat een dergelijke inspanning het politieke kapitaal van een president vergrootte – velt de auteur een erg hard verdict: "..., this book examines ideas about job policies in the War on Poverty to understand why job policies in the War on Poverty, which might have become the centerpiece of the first large-scale antipoverty initiative undertaken in the United States, did not. (...) The War on Poverty could have been an inclusive program of government-sponsored jobs and job-training programs in conjunction with the private sector. This book examines and explains why it was not." (p. 5)

Dit boek vindt duidelijk zijn oorsprong in de fascinerende vraag waarom en hoe ideeën de uitkomsten van beleid beïnvloeden. Toch gaat het niet over 'belangrijke ideeën' of 'grote verhalen'. Nee, Russell geeft er de voorkeur aan om zonder theoretische uitweidingen of bespiegelingen te beschrijven hoe het instrumentarium waarmee men de strijd tegen de armoede voerde vorm kreeg, welke administraties en personen hierbij betrokken waren en wie de overhand kreeg, welke argumenten men hierbij gebruikte en welke van deze argumenten al dan niet van tel waren. Ze gebruikt hierbij recent geopende archieven van betrokken beleidsmakers en voerde uitvoerige gesprekken met hen; ze analyseert de voorgeschiedenis van de belangrijkste wetten uit die periode en maakte een inhoudsanalyse van kranten die mee de politieke agenda bepaalden en het publieke vorm gaven. Het resultaat is een erg gedetailleerde, maar "reasonably focused story about how the swirl of politics and personalities shaped the struggle" – strijd om het beleid waarin W. Willard Wirtz, Secretary of Labor in de periode 1963-1969, en Walter Heller, chair van de Council of Economic Advisors in de Kennedy-Johnson periode, de belangrijkste protagonisten waren.

Deze werkwijze levert een boeiend verhaal op, met verrassende passages. "While the Kennedy administration had been unforthcoming on civil rights until the issue was inescapable and had ignored the opportunity to address the pressure for jobs coming from the black community in planning for the War on Poverty, Johnson was credibly committed to racial equality and had established good, in

some cases warm, relations with the black leadership." (p. 110) Russell wijst er in dit verband op dat Johnson op 28-jarige leeftijd directeur was van de National Youth Administration in Texas, een taak waarvoor hij zich met niet aflatende ijver en onwankelbare overtuiging inzette. Deze ervaring lijkt Johnson in zijn verdere politieke leven te hebben meege dragen. Zelfs in die mate dat hij – ten onrechte – meende dat zaken die gebeurden in het raam van de War on Poverty op dezelfde leest waren geschoeid: "... there is little doubt", zegt Russell, "that Johnson would have liked an antipoverty program centered on job measures had it been presented to him as the strong consensus of the task force" (p. 111). Maar haar analyses maken aannemelijk dat er tenminste drie grote obstakels bestonden.

Ten eerste bestond er geen consensus over de oorzaken van werkloosheid en de relatie tussen werkloosheid en armoede. "... Wirtz's understanding of the extent and consequences of structural unemployment was not shared by Walter Heller and the Council of Economic Advisers, who were the formative influences in conceptualizing antipoverty policy in the Kennedy administration, so that there was a lack of expert consensus on this issue." Ten tweede twijfelde men aan de mogelijkheden van het Labor Department om uitvoering te geven aan de door hen zelf voorgestelde programma's. Alleszins bestond er onduidelijkheid over welk onderdeel van de administratie ervoor verantwoordelijk zou zijn en of de traditionele administratieve praktijken geëigend waren voor een groots opgezet banenplan. Ten derde was er een "issue of governmental will": "... the halting and partial nature of the government's commitment to the civil rights leadership and the black community's struggle for full economic participation in the society..." (p. 15) Banenplannen die in eerste instantie de (arme en werkloze) African-Americans zouden bevoordelen, stonden daarom niet centraal op de agenda.

Voor Russell was "the lack of consensus in the arena of economic ideas" beslissend voor het lot van de War on Poverty en inzonderheid voor het ontbreken van een grootscheeps banenplan als een centraal onderdeel ervan. "Job policies were the clear answer to the structural argument, yet the dominance of Heller's and the council's interpretation of unemployment and the measures they chose to

stimulate the economy and combat unemployment obstructed their appeal.” Het is uiteraard uiterst speculatief om vandaag te stellen dat bij een consensus over deze punten de zaken anders zouden zijn gelopen. Maar Russell voert een aantal argumenten aan die aannemelijk maken dat men in zo'n geval ook de twee andere hindernissen gemakkelijker had kunnen nemen. Men zou met meer eensgezindheid aan de managementproblemen van het Labor Department hebben gewerkt en ze in de discussie niet als argument tegen een structurele aanpak hebben kunnen gebruiken. En wat de kwestie van de 'politieke wil' betreft: wie weet wat Johnson had beslist als hem een dergelijk plan als een consensus door zijn adviseurs was voorgelegd?

In de laatste bladzijden van haar boek wijst Judith Russell op enkele praktische lessen die men uit dit alles kan trekken. De eerste les is dat men fundamentele problemen, zoals structurele werkloosheid, onmogelijk kan beïnvloeden – laat staan, oplossen – zonder een grootschalige, geconcentreerde inspanning van de overheid. “The biggest obstacle in the way of a fully employed economy is the failure of the national government to back up this goal. Only under these circumstances do job programs have a shot at success” Maar, vervolgt ze ietwat meewarig: “It may be that a government commitment to implement such proposals will only be made when they appear to be indispensable to the continued functioning of the nation, as they were in the Depression.” (63) De tweede les betreft het belang van het bereiken van een 'consensus', niet enkel over doelstellingen: “... the failure of the idea of job policies in the War on Poverty also signified... the importance of another kind of consensus, a consensus on the definitions and causes of social problems.” (p. 163)

Tot slot is er nog één opmerking nodig

Het boek – en de ondertitel verwoordt deze stelling uitdrukkelijk – wijst de 'keynesianen' aan als de belangrijkste schuldigen voor de tekorten in de manier waarop de War on Poverty werd geconcentreerd. De visie dat werkloosheid te wijten was aan 'demand-deficiencies', was zo dominant dat men de structurele aspecten veronachtzaamde. Vandaar

dat een uitgebreid banenplan niet vooraan op de agenda stond of kon worden ingeschreven. Het beoog is op dit vlak zeker overtuigend. Maar over welke 'keynesianen' gaat het? Jullie kennen wellicht het grapje dat je vier verschillende antwoorden krijgt als je aan vier verschillende economen een beleidsadvies vraagt, maar dat je er (minstens) zes krijgt als je Keynes aan dit kwartet toevoegt. Het is dus zaak goed na te gaan op welke versie van de meester de volgelingen tijdens de voorbereiding van de War on Poverty beroep deden – en in het achterhoofd te houden dat Joan Robinson een aantal onder hen betitelde als 'bastard Keynesians'.

Zelf maakt Judith Russell trouwens een belangrijke kanttekening: “Keynesianism has been frequently misrepresented in this country, and this was the case in the Kennedy administration.” (p. 145) Men praktiseerde niet alleen een geamputeerd keynesianisme – zonder volledige inzet van planning of deficit spending – maar bovendien begrepen Kennedy en zijn adviseurs de nieuwe economische praktijken verkeerd. Zo geloofden ze in de volledige uitwisselbaarheid van overheidsuitgaven en belastingsvermindering zonder te zien dat de praktische gevolgen van beide instrumenten aanzienlijk verschilden: belastingsverlagingen leverden niets op voor de armen en beroofden bovendien de Johnson administratie van de nodige middelen om eventueel een banenplan te ondersteunen.

Dat er zich in dezelfde periode ook andere Keynesiaanse stemmen lieten horen, wordt geïllustreerd in Stephanie BELL en L. Randall WRAY, *The War on Poverty Forty Years on*, in: *Challenge*, vol. 47 (2004) n° 5, pp. 6-29. In een van de weinige artikels waarin de War on Poverty wel wordt herdacht, bespreken de auteurs het werk van (hun leermeester) de heterodoxe Amerikaanse econoom, Hyman P. Minsky – onder hedendaagse (post-keynesiaanse) economen vooral bekend omwille van zijn 'financial instability hypothesis', d.w.z. een specifieke interpretatie van Keynes' General Theory “that ties aggregate demand to the financing and speculative pricing of assets – key proposition in this hypothesis is that full employment is itself destabilizing, that it is a disequilibrium state because sustained full employment induces speculation which transforms otherwise stable growth into an euphoric investment boom (Ik citeer uit: *The Strategy of Econ-*

omic Policy and Income Distribution, in: *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, vol.409 (1973), p.94, maar voor een meer uitgebreide blik op deze theorie consulteert men best: Hyman P. MINSKY, *Stabilizing an Unstable Economy*, Yale University Press).

Bell en Wray focussen op Minsky's kritiek op de War on Poverty. "... a conservative rebuttal to an ancient challenge of the radicals, that capitalism necessarily generates 'poverty in the midst of plenty'", schrijft Minsky ergens, met als basisveronderstelling, dat economische groei op zich zou volstaan om armoede uit te bannen. Zelf geloofde hij dat er in een economie met een kapitalistische structuur altijd werklozen zouden zijn of werknemers met slechte en onzekere jobs. Daarom was hij uiterst sceptisch over 'supply-side policies' en over de programma's ingevoerd door de Johnson administratie, die naar zijn oordeel geen werkgelegenheid, maar enkel de gelegenheid tot leren werken creëerden. Als alternatief stelde Minsky een systeem van 'gegarandeerde jobs' voor – een systeem waarbij de overheid een 'pool' organiseert en voor de werkzoekenden die zich inschrijven tegen een vergoeding die rond het minimumloon schommelt een nuttige job beschikbaar heeft.

Tijdschriftgesprokkel I

In 1982 organiseerde de American Economic Association op haar jaarlijks congres een symposium ter ere van Arthur Okun, een Amerikaans econoom die blijvende bekendheid geniet omwille van de naar hem genoemde (en met werkloosheid verbonden) 'gap' tussen de potentiële en reële opbrengst van de nationale economie. Een van de deelnemers aan dit symposium was Lester C. Thurow, de man van de 'job queue theory'.

Thurow focuste in zijn bijdrage op *Equality and Efficiency: the Big Tradeoff*, een spraakmakend boek uit 1973, waarin Okun betoogt dat herverdeling via een systeem van belastingen en transfers onvermijdelijk verlies van efficiëntie meebrengt. Vandaar dat wat men aan de armen kan geven altijd minder zal zijn dan wat men van de rijken wegneemt en vandaar ook de metafoer van de 'leaky bucket'. Het meest opvallende aan dit boek, zegt Thurow, is dat Okun met geen woord rept over het onderwijs.

Hij neemt kennelijk voetstoots aan dat een beleid gericht op grotere inkomensgelijkheid enkel beschikt over één type van instrumenten, namelijk 'tax-transfer systems'. Tien jaar vroeger zou die stelling veel minder evident zijn geweest, vervolgt Thurow: "The conventional wisdom (ca. 1964) held that any society could have both more output and a more equal distribution of output if only it invested in more education – human capital. (...) The War on Poverty and Great Society programs as they were conceived by Presidents Kennedy and Johnson were based upon education – not tax-transfer – strategies. With more education, higher earnings for the poor would mean higher, not lower, incomes for the rich." Terugblikkend signaleert Okun *Equality and Efficiency* daarom in de ogen van Thurow vooral dat er zich in het decennium voor het verschijnen ervan een omslag voerde in de houding ten aanzien van 'onderwijs' als beleidsinstrument.

Opmerkelijk daarbij is, stelt Thurow, dat deze omslag zich als het ware stommelings voordeed. Verontrustende indicatoren, zoals stokkende productiviteitsgroei ondanks een toenemende scholingsgraad van de beroepsbevolking, blijvende loonkloof tussen mannen en vrouwen ondanks het wegwerken van de scholingskloof en een toenemende loonongelijkheid ondanks een steeds gelijkere verdeling van onderwijs leidden niet tot een expliciete discussie over de vraag "Why didn't education deliver the growth and rising equality that was promised?" Dat zo'n discussie nooit is gevoerd en dat dus a fortiori het antwoord op deze vraag ontbreekt, is uiteraard een ernstige zaak. Want als men er via 'onderwijs' niet in slaagt om de inkomensverdeling *indirect* te beïnvloeden én als het politieke draagvlak voor *directe* herverdeling via belastingen en uitkeringen steeds verder afbrokkelt, belandt men in een situatie waarin het de overheid ontbreekt aan instrumenten om het conflict tussen gelijkheid en efficiëntie op te lossen. Spreken over "a big tradeoff" is in zo'n situatie naast de kwestie, zegt Thurow, "a big confrontation" lijkt dan een veel betere omschrijving. En als besluit van zijn bijdrage tot het symposium trekt hij een duidelijke les: "The ultimate economic trick is not to make the big tradeoff or to precisely calibrate the nature of the tradeoff, but to find some economic technique, such as education was once believed to be, for avoiding the big tradeoff."

Vandaag is de slinger teruggekeerd. Onderwijs wordt opnieuw beschouwd als dé aangewezen techniek om de “big tradeoff” te vermijden. Mits een uitermate kleine cosmetische correctie is Thurows beschrijving van de situatie anno 1964 ook van toepassing op de situatie anno 2004. Herlees ter illustratie even enkele van de hierboven geciteerde passages, vervang ‘War on Poverty’ en ‘Great Society’ door respectievelijk ‘Strijd tegen Sociale Uitsluiting’ en ‘Actieve Welvaartsstaat’ en oordeel zelf. De gecorrigeerde versie past zonder veel moeite in een toespraak van hedendaagse beleidsmakers. Wat bracht deze rehabilitatie van het instrument ‘onderwijs’ teweeg? Waarom denkt men dat deze strategie anno 2004 wél zal werken? Herinnert men zich nog wel Thurows ‘The Failure of Education as an Economic Strategy’, in: *American Economic Review*, vol. 72 (1982) n° 2, pp. 72-76 (en voor wie een iets meer uitgebreide behandeling preferereert: Lester C. THUROW, *Dangerous Currents*, Vintage Books, 1983, met als absolute aanrader het hoofdstuk over de arbeidsmarkt met als ondertitel ‘A Sargasso Sea of Economic Shipwrecks’)? Het zijn vragen waarover men zonder twijfel lange en interessante discussies kan voeren, maar één ding staat buiten kijf. De sterke aandacht voor onderwijs en opleiding in het beleidsdiscours heeft meegebracht dat economen zich in het recente verleden met een grote intensiteit met allerlei facetten ervan hebben bezig gehouden.

Het zomernummer van de *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 20 (2004) n° 2, verzamelt elf bijdragen, die volgens de gastredacteuren Stephen MACHIN (University College London en Centre of Economic Performance, LSE) en Margaret STEVENS (Lincoln College, Oxford) overduidelijk aantonen dat het domein van de onderwijseconomie opnieuw floreert. In hun inleiding – ‘assessment’ noemen zij het zelf – geven Machin en Stevens eerst een beknopte, maar heldere beschrijving van het theoretisch kader – de theorie van het menselijk kapitaal – van waaruit (vooral maar niet alleen) economen sinds het begin van de jaren zestig het onderwijs bekijken. Ze brengen in herinnering dat deze aanpak in het begin op vrij veel emotionele weerstand stootte – Gary Becker aarzelde zelfs om zijn boek de titel *Human Capital* mee te geven “because critics would interpret it as treating people as slaves or machines” – maar niettemin tot standaard is geworden. Opmerkelijk is trouwens dat beide

economen duidelijk juist omwille van de invloed op de correctheid van de economische analyses waarschuwen tegen een te enge focus op de economische aspecten en effecten van het onderwijs. “If societies and individuals have other motives and objectives for undertaking educational activities – objectives other than raising earnings and productivity – then to ignore these objectives will distort the (economic) analysis of the supply and demand for education. To address the big questions... we need to consider *all* the potential benefits of education.” Trouwens, merken ze terzijde op, recente hervormingen in het onderwijs in de UK dreigen het gewicht van sociale objectieven sterk te vermindere(n). “For example, increased parental choice gives greater emphasis to individual preferences. The achievement of social objectives, and the difficult judgments this involves, are part of the professional responsibility of teachers. If schools and teachers are given performance incentives related to particular measurable educational outcomes, such as examination results (which may themselves be directed towards vocational objectives and measurable outcomes), activities with a high but difficult-to-measure social value will suffer.”

Na het beknopte overzicht van het theoretisch kader stippen ze kort het belang aan van drie topics. Wat maakt dat scholen betere of slechtere resultaten opleveren? Een probleem dat pregnanter wordt naarmate ‘quasi-markten’ en de ermee gepaard gaande idee dat de mogelijkheid tot keuze moet vergroten zich in het onderwijs doorzetten. Wie gaat er na de periode van de leerplicht verder in het onderwijssysteem en wat weten we over de toename van de participatie in het hoger onderwijs? Welke factoren zijn belangrijk in de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt en wat weten we daarover?

De artikels verzameld in dit nummer bestrijken dit brede veld en elk ervan presenteert een meer gedetailleerde analyse van een van de aangestipte punten. De meeste titels van de bijdragen spreken voor zich en ik som ze dus simpelweg op zonder verdere commentaar: Paul JOHNSON, Education Policy in England (pp. 173-197), Joshua D. ANGRIST, American Education Research Changes Track (pp. 198-212), Eric EIDE, Dan GOLDHABER, Dominic BREWER, The Teacher Labour Market and Teacher Quality (pp. 230-244), Jo BLANDEN en Paul

GREGG, Family Income and Educational (pp. 245-264), Nicholas BARR, Higher Education Funding (pp. 264-283), en Rober DUR, Coen TEULINGS en Thijs VAN RENS, Should Higher Education Subsidies Depend on Parental Income (pp. 284-297).

Een artikel dat iets meer aandacht verdient, is de bijdrage van Leon FEINSTEIN, Mobility in Pupils' Cognitive Attainment During School Life (p13-229), omdat ze een ander licht werpt op de groeiende tendens onder onderwijsecenomen – ik heb in dit verband op deze plek vroeger reeds verwezen naar de publicaties van James HECKMANN – om als vaststaand feit te aanvaarden dat voor de ontwikkeling van cognitieve mogelijkheden de periode voor de lagere school cruciaal is en dat alle latere ingrepen als het ware boter aan de galg zijn. Feinsteins artikel geeft op dit punt voer voor een gezonde scepsis. Gebruik makend van longitudinale data verzameld in het raam van de 1958 en 1970 UK geboortecohorte en van de National Pupil Database 2002 toont hij niet alleen aan dat “the extent of mobility in pupils' attainment relative to peers as they move through school” aanzienlijk is – “for example, for the 1958 cohort we find that cognitive capabilities are far from being set in stone at age 7. Of those in the bottom quartile of general academic ability at age 7; 35 procent have escaped by age p. 2 11” – maar ook dat de wijzigingen in resultaten in het primair en het secundair onderwijs sterk gerelateerd zijn met sociale klasse – “demonstrating that the large social-class attainment gap in the UK is not a one-off effect prior to school entry but a compounding effect throughout school life” – en bovendien dat het belang hiervan zich zelfs nog laat voelen als men de analyse uitbreidt tot ‘economisch succes als volwassene’. Zijn conclusie is duidelijk: “Bringing the three conclusions together, it is apparent that change in the school years is substantial, strongly moderated by family background in terms of social class, and strongly associated with adult outcomes. The endogeneity of cognitive change means that one cannot conclude anything about causes, but it is none the less important to recognize that such changes happen throughout school life. An implication for policy development aiming to address the social-class attainment gap is that early years' interventions will not by themselves be sufficient to resolve the problem.” Resultaten van evaluatiestudies suggereren dat dergelijke interventies (indien kwaliteitsvol) goede en blij-

vende resultaten kunnen voortbrengen. Maar “the implication of the results in this paper is that so long as the background factors that have such a strong impact on early low performance persist, the attainment gap will endure. Investments to address the problem must persist throughout school. Otherwise, even if early intervention can attenuate the attainment gap in the early years it will re-emerge. This suggests the need for policies that redistribute educational resources in schools towards those with less cognitively enhancing domestic circumstances. Interventions might be school-led or involve support for out-of-school activities, but re-allocation such as higher teacher salaries for those in the most challenging circumstances are called for.”

Tenslotte bevat dit nummer van de *Oxford Review of Economic Policy* nog twee bijdragen die uitdrukkelijk een kritische beoordeling van het beleid beogen – of beter gezegd: die een kritische blik werpen op de implicaties van de visies en theorieën waarop dit beleid gestoeld is.

✓ Ewart KEEP en Ken MAYHEW, The Economic and Distributional Implications of Current Policies on Higher Education (pp. 298-314), bekijken het dubbele credo waarop volgens hen het Britse (maar niet enkel het Britse) beleid ten aanzien van de expansie van het (academisch) hoger onderwijs rust – “that it is necessary for an improvement of economic performance, and that it can increase access to better jobs by those from lower socio-economic backgrounds”. Ze concluderen dat de beschikbare empirie erg ambigu en contradictorisch is. Beleidsmakers, zo stellen Keep en Mayhew, hebben voor zichzelf als het ware een valkuil gegraven. Ofwel werkt hun beleid en dan wordt een (universitair of hoger onderwijs) diploma – “a degree” in de Britse terminologie – een onontbeerlijk ticket om toegang te krijgen tot het merendeel van de beter betaalde jobs. Gegeven de blijvende invloed van sociale klasse op het genoten onderwijs, evenals op het sociaal kapitaal (dat toegang geeft tot bepaalde jobs) is het risico groot dat “those of working-class background will thus remain less likely to get into HE and also be handicapped in the search for the better forms of employment where qualifications matter less in the recruitment process.” Ofwel slaagt een groot deel van de gediplomeerden er niet in om een beter betaalde job vast

te krijgen en blijft hun verloning op een zelfde niveau als dat van lagergekwalificeerden. In dat geval wordt het beleid inzake participatie in het hoger onderwijs ondermijnd, want minder en minder lieden zullen geneigd zijn om substantiële leningen aan te gaan voor het verkrijgen van een kwalificatie die hen weinig of niets oplevert. Geen van beide opties is echt aantrekkelijk voor het beleid. Trouwens, merken de auteurs op, een andere potentiële verliezer van dit beleid is het beroeps- en technisch onderwijs. “Far from achieving the much talked about ‘parity of esteem’ between vocational and academic education, current policies are liable to ensure the long-term downgrading of vocational education that takes place outside HE, as fewer and fewer young people of ability enter this route. The future for VET below Level 4 is to become the preparation for the bottom half, who will be heading for jobs of low status and earning power. The impact on the institutions that service this route will not be benign.”

✓ Alison WOLF, *Education and Economic Performance: Simplistic Theories and their Policy Consequences* (pp. 315-333), bespreekt de dominerende beleidsvisie dat “high levels of formal education are... one of the major prerequisites of the developed world’s current wealth, and... one of the major determinants of future growth and prosperity.” Natuurlijk, zegt ze, in een bepaald opzicht is deze visie zo overduidelijk juist dat ze banaal wordt. Een moderne economie kan uiteraard niet functioneren zonder een groot aantal hoger gediplomeerden en innoverende bedrijven hebben nood aan degelijk, in universiteiten verankerd onderzoek. “If schools and universities were all closed down permanently, future growth rates would unquestionably plummet and, over time, national income would fall far below current levels.” Maar hieruit volgt niet dat ‘onderwijsbeleid’ een effectief instrument is om economische welvaart te verzekeren, laat staan dat het specifieke niveaus van groei of nationaal inkomen kan garanderen. “Many policy-makers currently believe that it does and can. Their views are based on imputed relationships between education and the economy for which the empirical evidence is, in fact, extremely weak.” Na een overzicht van de theoretische basis van dit geloof en de (gebrekige, zoniet ontbrekende) empirische basis ervoor – en waarvan men een meer uitgebreide vindt in haar boek, *Does Education Matter* (2002) – be-

spreekt Wolf het recente beleid in de UK. In haar besluit benadrukt ze dat het moeilijk zal zijn om beleidsmakers ervan te overtuigen dat de huidige politieke consensus – onderwijsbeleid is van uiterst groot belang voor de economische performantie – leidt tot simplistisch beleid met nadelige effecten. Om hierin verandering te brengen zijn minstens twee zaken nodig, zegt ze. Ten eerste moeten beleidsmakers gewoonweg beter leren begrijpen welke lessen men uit de economische theorie en de feiten kan trekken. Ze moeten, bijvoorbeeld, leren begrijpen dat de meeste studies omwille van het gebrek aan andere gegevens beroep doen op kwantitatieve maatstaven om de invloed van onderwijs te meten, maar dat kwaliteit niettemin van groot belang is – “that if chasing quantity reduces quality, societies can actually end up worse off than before in terms of the human-capital formation they seek”. Ten tweede, en vooral, “governments need to abandon their love affair with quantitative targets.” Gezien het effect op groei en welvaart nauwelijks en zeker niet op korte termijn kan gemeten worden, blijft het behalen van ‘targets’ op het vlak van onderwijsexpansie enkel maar dat – “reaching the targets themselves, which is seen as self-evidently desirable”.

Tijdschriftgesprokkel II

Waarom leiden sommige bedrijven bij herstructuren hun werknemers, die riskeren ontslagen te worden, op voor de nieuwe jobs in het bedrijf? En waarom doen andere bedrijven dat niet, maar opteren ze eerder voor het vervangen van hun werknemers? Het ligt uiteraard voor de hand te denken dat het kostenplaatje hierbij een rol speelt. De beslissing over ‘zelf maken’ of ‘inkopen’ – van de personen met de nodige vaardigheden – heeft wellicht niet dezelfde financiële implicaties voor alle bedrijven. In ‘Why do Employers Retrain At-Risk Workers? The Role of Social Capital’, in: *Industrial Relations*, vol. 43 (2004) n° 2, pp. 421-447 verwijst Peter CAPPELLI naar recente literatuur die suggereert dat er ook een verband is met de rol die ‘sociaal kapitaal’ speelt in de arbeidsorganisatie en gebruikt hij gegevens van een (telefonische) survey, uitgevoerd voor het Amerikaanse National Center on the Educational Quality of the Workforce, om na te gaan of deze suggestie hout snijdt. Deze gegevens laten toe om vier hypothesen te toetsen: “Employ-

ers who use work systems that rely on social capital are more likely to retrain their employees; employers with greater fixed employment costs are more likely to retrain; employers that invest more in training are more likely to retrain their employees; employers that pursue employee-friendly policies are more likely to retrain their employees.” Opmerkelijk is dat enkel de eerste hypothese sterk door de gegevens wordt ondersteund. Het minste wat men hieruit kan besluiten is dat “employers who retrain workers do so at least in part to preserve the social capital that exists in worker relationships”. Zoals altijd kan men ook in dit geval twisten over de geldigheid en betrouwbaarheid van de gebruikte indicatoren. Cappelli indiceert het belang van sociaal kapitaal in de arbeidsorganisatie van de mate waarin werknemers betrokken zijn bij praktijken waarin ‘samenwerking’, ‘afspraken’ en ‘verstandhouding’ evident van belang zijn, in concreto: zelfgestuurde teams, Total Quality Management en flexitime. Hoewel de gegevens gelijklopend zijn voor elk van deze drie indicatoren, heeft deze werkwijze haar beperkingen. Zoals Cappelli zelf opmerkt, gaat het in deze gevallen om ‘strong ties’. “It would be useful for further research to examine explicitly the extent to which ‘weak tie’ social capital and more informal relationships in the workplace matter for issues such as retraining and, more generally, the relative importance of strong- and weak-tie social capital in shaping work organization and other employment practices.” Men kan zich trouwens ook afvragen of ‘sociaal kapitaal’ van werknemers ‘intact’ blijft eens ze hun opleiding voor hun nieuwe job hebben voltooid. Wat gebeurt ermee als ze in een andere afdeling terecht komen en met nieuwe collega’s moeten samenwerken? En een laatste punt: discussies over ‘goede’ en ‘slechte’ jobs of over ‘goede’ en ‘slechte’ werkgevers draaien dikwijls uit, zegt Cappelli, op vragen naar de ethische standaarden die men in bedrijven gebruikte of zou moeten gebruiken. Als de hierboven besproken resultaten kloppen en men ze kan veralgemenen dan suggereren ze dat er ook andere zaken meespelen: “an important part of the explanation turns on the characteristics of the establishments themselves and the relative value of the social capital that is preserved through retraining”.

✓ Doen we er goed aan om met zorg te kiezen in welk jaar we geboren worden? Oftewel: heeft het jaar waarin men het levenslicht ziet een belangrijke

invloed op het inkomen dat men in de rest van zijn leven zal genieten? Intuïtief is men gemakkelijk geneigd om op deze vragen onmiddellijk positief te antwoorden, maar harde cijfers om deze intuïtie te staven zijn meestal niet echt beschikbaar – en, zo kan men eraan toevoegen, voorzeker ook niet gemakkelijk te construeren op een voldoende betrouwbare manier. In ‘En quelle année vaut-il mieux être né? Les revenus des hommes et des femmes au Canada pendant un quart de siècle.’ » in: *L’Actualité Économique. Revue d’analyse économique*, vol. 79 (2003) n° 3, pp. 245-276 onderneemt Gilles GRENIER (Departement Economie, Universiteit van Ottawa) een moedige poging om deze leemte voor Canada op te vullen. De concrete vraag waarop hij een antwoord zoekt, is of de economische situatie van jonge werknemers vandaag slechter is dan bij vroegere generaties. Om hierop een antwoord te vinden, combineert hij microgegevens uit 1971, 1981, 1986 en 1996. Voor de details van de technische ingrepen die nodig zijn om deze gegevens vergelijkbaar te maken – denk maar aan het cruciale probleem van de indexering van de verdiende lonen – verwijs ik naar het artikel zelf, maar de globale resultaten bevestigen inderdaad de intuïtie. Voor de mannen blijkt de generatie geboren in 1944 het meest ‘gelukkig’ en zijn de recente generaties duidelijk slechter af dan alle voorgaande. Voor de vrouwen is de generatie geboren in 1960 het meest te benijden en verdienen de recente generaties duidelijk meer dan de oudste. Bovendien suggereren de resultaten ook dat het rendement van ‘leeftijd’ – oftewel: toenemend inkomen bij toenemende leeftijd – minder groot is voor jongere generaties dan voor oudere. Grenier wijst in zijn besluit uitdrukkelijk op het moeilijke karakter van de oefening en bijgevolg ook op het ‘precaire’ karakter van de resultaten. Naast de vaststelling dat de resultaten gevoelig zijn voor de verschillende technische ingrepen die nodig zijn om de data-set te construeren, mag men bovendien niet vergeten dat het hier gaat om een analyse voor het geheel van de arbeidsmarkt en dat de conclusies bijgevolg niet noodzakelijk opgaan voor alle onderdelen. Neem, bijvoorbeeld, de markt voor professionele sporters waar de situatie van jongere generaties duidelijk veel beter is dan die van hun vroeger geboren collega’s. Bovendien mag men niet uit het oog verliezen dat men niet weet wat de toekomst brengt voor de jongere generaties. Tenslotte, deze analyse bekijkt enkel de lonen en zegt

ze niks over andere factoren die het welzijn beïnvloeden. In ieder geval is wél duidelijk dat de Canadese jongeren van vandaag – en vooral de mannen – meer dan hun voorgangers grote moeilijkheden ondervinden om zich in de arbeidsmarkt te integreren en dat op zichzelf is voor het economisch beleid een belangrijk vaststelling.

✓ Marion SELZ, Claude THELOT, L'évolution de la rentabilité salariale de la formation initiale et de l'expérience en France depuis trente-cinq ans, in: *Population*, 59 (2004) n° 1, pp. 11-50 presenteren een al even heroïsche poging om voor Frankrijk over een lange periode de evolutie na te gaan van de opbrengst van (meer) onderwijs en van (meer) ervaring. Ze maken hierbij gebruik van materiaal verzameld in negen enquêtes. Vijf hiervan werden uitgevoerd met het oog op het verzamelen van gegevens over vorming en professionele kwalificaties, vier in het raam van de jaarlijkse arbeidskrachtentelling. Samen overbruggen ze de periode 1964-1998. Dit materiaal over de jaren vergelijkbaar maken is niet simpel en een van de grote verdiensten van de auteurs is dan ook dat ze deze moeilijkheden uitvoerig belichten. Hoe neutraliseert men, bijvoorbeeld, het effect van de vroege uittrekking van de oudere werknemers in de recente enquêtes? Want men mag aannemen dat wie na de leeftijd van 55 of 60 nog werkt niet dezelfde kenmerken heeft als wie de arbeidsmarkt heeft verlaten, wat uiteraard zijn weerslag zal hebben op de gemeten rentabiliteit van onderwijs bij die leeftijdsgroep. Als oplossing beslisten Selz en Thélot om hun analyse enkel uit te voeren voor de leeftijdscategorieën tot 60 jaar. Welke resultaten volgen uit de analyses? Voor de details verwijs ik uiteraard naar het artikel zelf. Toch valt te vermelden dat de auteurs globaal genomen concluderen dat de opbrengst van onderwijs aanzienlijk is – en duidelijk hoger dan de opbrengst van ervaring – hoewel ze in de periode 1960-1980 toch geleidelijk daalde en daarna terug stabiliseerde. Of nog: waar de opbrengst voor mannen en vrouwen nagenoeg gelijk ligt – althans voor de groep werknemers die de Franse nationaliteit hebben door geboorte – doet de private sector het op dit vlak beter dan de publieke, zij het dat het verschil tussen beide over de tijd afneemt. Opvallend is dat de opbrengst van opleiding voor vrouwen nagenoeg gelijk ligt in de private en de publieke sector. Voor mannen is dat niet het geval; opleiding brengt hen in de private sector duidelijk veel meer op.

✓ De voorbije kwart eeuw is het werkgelegenheidsbeleid in grote mate gestuurd geweest door een theoretische conceptie waarin de centrale rol (in verschillende gedaanten) werd gespeeld door de zogeheten 'natuurlijke graad van werkloosheid' – een fenomeen dat zijn oorsprong vond in het werk van Milton Friedman en door hem (in 1968) werd omschreven als de werkloosheidsgraad "that would be ground out by the Walrasian system of general equilibrium equations" eens deze zijn 'verrijkt' met "market imperfections, stochastic variability in demands and supplies, the cost of gathering information about job vacancies and labour availabilities, the cost of mobility, and so on, ...". Voor centrale banken functioneerde dit concept in de voorbije jaren als een quasi-onaantastbaar geloofsartikel en meerdere tekstboeken macro-economie besteedden er voldoende bladzijden aan om de correctheid van deze hypothese aan gerechtvaardigde twijfel te onttrekken. Gerechtvaardigd, want pogingen om empirisch zicht te krijgen op het fenomeen bleken weinig succesvol. De metingen liepen zodanig uiteen, dat sommigen durfden gewagen van een UFO – een 'unidentifiable floating object'. (Wie de geschiedenis van het begrip iets van naderbij wil bekijken, beveel ik aan de komende vakantieperiode te besteden aan het lezen van: Rod CROSS (ed.), *The Natural Rate of Unemployment. Reflections on 25 years of the hypothesis*, Cambridge University Press, 1995.) Bovendien ontbreekt het niet aan een mogelijk alternatief ter verklaring van het fenomeen dat de hypothese van een natuurlijke graad van werkloosheid zo aantrekkelijk maakt, met name: het 'stabiele' karakter van de werkloosheid, inzonderheid de langdurige werkloosheid. Inderdaad, eind jaren tachtig stelden een aantal economen vast dat bij het beschouwen van de periode 1890-1985 de huidige werkloosheidsgraad in heel sterke mate te verklaren valt door de werkloosheidsgraad van het vorige jaar. Dit fenomeen noemde men 'hysteresis'. Is het mogelijk om het realiteitsgehalte van deze twee hypothesen tegen elkaar af te wegen? En zo ja, welke hypothese sluit het best aan bij de feiten? Een poging tot antwoord op deze vragen is te vinden in 'Does Unemployment Hysteresis Falsify the Natural Rate Hypothesis?' A Meta-Regression Analysis, in: *Journal of Economic Surveys*, vol. 18 (2004) n° 4, pp. 589-612. Op basis van de resultaten van 24 studies die in totaal 99 schattingen van werkloosheidspersistentie bevatten, voert T.D. STANLEY een me-

ta-analyse uit en tracht hij het antwoord te vinden op vragen zoals “How much persistence is there among unemployment rates? Is the observed unemployment persistence more consistent with NRH or with hysteresis? What explains the wide variation found among estimates of unemployment persistence?” Het artikel maakt overvloedig gebruik van hoogtechnologische technieken, maar de conclusie is duidelijk: op basis van de beschikbare gegevens gaat de overwinningbeker naar de hysteresis-hypothese. Sterker: het vermoeden is gewettigd dat onderzoeksresultaten die in de andere richting wijzen te wijten zijn aan te kleine steekproeven, foute specificaties en publicatiebias. “Empirically”, zegt Stanley, “there is no need for the NRH nor basis upon which to maintain it. To do so with our current state of knowledge is poor science and likely to result in poor policy advice as well.”

En als afsluiter nog een keer iets over concepten

Lezers van dit tijdschrift behoren onmiskenbaar tot de categorie van ‘slimme mensen’ en een kwisvraag is dus niet misplaatst. Vandaar: waaraan denken jullie bij het woord ‘bubbles’? Wat mijzelf betreft roept het onvermijdelijk een dubbele associatie op met ‘Absolutely Fabulous’ – omwille van de aansprektitel van het ietwat chaotische hulpje en meid-voor-alle-werk van Edina Monsoon én omwille van de hoeveelheden schuimwijn die deze laatste samen met Patsy Stone verzet – maar ook met gloeilampen (al weet ik niet goed waarom) en zeepbellen; en tenslotte ook met de aandelenbeurs en meer specifiek de door Alan Greenspan met het label ‘irrational exuberance’ aangeduide ‘bubble’ in dotcom-aandelen in de jaren negentig – iets waar de meer economi(sti)sch georiënteerden onder jullie wellicht van bij het begin af aan zullen hebben gedacht.

Wie meer inzicht wil krijgen in de economische betekenis van het fenomeen ‘bubbles’ kan ik ten stelligste de lectuur aanraden van ‘Useful bubbles’, in: *Contributions to Political Economy*, vol. 23 (2004) pp. 35-47. De auteur is John EATWELL, prof in Cambridge en bij de ouderen onder ons misschien nog wel bekend omwille van het heterodoxe handboek economie dat hij decennia geleden produceerde samen met Joan Robinson. Het artikel is het

lezen waard omdat het niet enkel een interessant overzicht bevat van de manier waarop de economische literatuur ‘bubbles’ in het verleden percipieerde, maar vooral omdat het de lezer en passant met een merkwaardig positieve interpretatie ervan confronteert.

De term ‘bubble’, zo legt Eatwell in het begin van zijn artikel uit, verwijst in het economische discours naar een proces waarin een of meerdere prijzen continu in de hoogte worden gestuwd, waarin steeds hoger en hoger geboden wordt vanuit de volle overtuiging dat deze spiraalbeweging voor altijd zal aanhouden. “Goods (or more accurately, titles to goods) are bought not for their intrinsic characteristics, nor for the reasonable income they might earn, but for the potential capital gain embodied in the ever-spiralling price.” Wie niet mee is in dit proces zal onvermijdelijk verlies lijden en mag redelijkerwijs vrezen in de toekomst tot armoede veroordeeld te zijn. “The bubble doesn’t simply appear to create instant wealth for some, it actually does create instant wealth, redistributing the wealth of society towards those with the courage and foresight to invest in the bubble and away from the timid and short-sighted.” Het klassieke voorbeeld dateert uit de 17de eeuw en valt te situeren in Nederland. Nadat de prijsstijgingen van bepaalde ‘exotische’ tulpenbollen in de herfst van 1636 ook de prijzen van de ‘gewone’ tulpenbollen begon te beïnvloeden, steeg de prijs van deze laatste soort gedurende januari 1637 tot het twintigvoudige. Toen dit proces van prijsstijgingen leek te vertragen stelde de Nederlandse regering – net zoals regeringen dat ook vandaag nog doen – de burgers gerust met de melding dat er geen reden was om aan te nemen dat de prijs van tulpenbollen in de nabije toekomst zou dalen. Maar in februari 1637 stortte de markt voor tulpenbollen ineen; de prijzen daalden en bleven dalen tot tulpenbollen nog nauwelijks meer waard bleken dan uien. De analogie met wat er in de periode 1991-2000 gebeurde op de NASDAQ, toen de index steeg van 500 naar 4 500 en in de loop van het volgende jaar terug halveerde, is duidelijk.

Wat economen – net als de betrokkenen zelf uiteraard – in zo’n situaties het meest vrezen is dat de ‘bubble’ barst. Vooral omdat met barstende ‘bubbles’ allerlei narigheid en ernstige financiële disrupties gepaard gaan, maar ook omdat er op die

ogenblikken dikwijls allerlei zwendelpraktijken en malversaties aan het licht komen. Economen hebben doorgaans dan ook geen goed woord over voor 'bubbles' en nemen als ze erover spreken gemakkelijk woorden in de mond als 'manias and panics' of 'general irrationality and mob psychology'. Begrijpelijk, zegt Eatwell, maar ten onrechte want misleidend. 'Bubbles' omschrijven als efficiënt, optimaal of rationeel is zeker uit den boze, maar dit belet niet dat er soms positieve zaken kunnen uit voortvloeien en in deze beperkte zin mag men ze wel degelijk als 'nuttig' beschouwen. De opmerking dat zo'n uitspraak nietszeggend is omdat om het even welk verstoring fenomeen nuttige gevolgen kan hebben – kijk maar naar de Tweede Wereldoorlog, die op tal van vlakken gunstige wijzigingen in de Britse maatschappelijke structuur teweeg bracht, zegt Eatwell zelf – neutraliseert hij door invoering van de bijkomende conditie dat de positieve gevolgen intrinsiek moeten verbonden zijn met de aard van de gebeurtenis waaruit ze voortvloeien.

Omdat 'bubbles' in wezen financiële fenomenen zijn, gedreven door speculatie, is een goed begrip van de werking van financiële markten essentieel. Hiervoor grijpt Eatwell terug naar de 'Beauty Contest' uit Keynes' General Theory – niet het soort schoonheidswedstrijd dat we kennen van missverkiezingen, maar wel van prijsvragen waarbij men de deelnemers vraagt om uit een reeks foto's deze te selecteren waarvan ze denken dat de andere deelnemers ze als de mooiste zullen aanduiden. Keynes formuleerde het zelf zo: "... professional investment may be likened to those newspaper competitions in which the competitors have to pick out the six prettiest faces from a hundred photographs, the prize being awarded to the competitor whose choice most nearly corresponds to the average preferences of the competitors as a whole, so that each competitor has to pick not those faces which he himself finds prettiest, but those which he thinks likeliest to catch the fancy of the other competitor, all of whom are looking at the problem from the same point of view. It is not a case of choosing those which, to the best of one's judgment, are really the prettiest, or even those which average opinion genuinely thinks the prettiest. We have reached the third degree where we devote our intelligence in anticipating what average opinion expects the average opinion to be. And there are some, I believe,

who practice the fourth, the fifth and higher degrees." Kortom, net als dit soort schoonheidswedstrijden worden financiële markten volgens Eatwell (in navolging van Keynes) in essentie gedreven door "what average opinion believes average opinion to be" – met alle gevolgen van dien voor de stabiliteit en de liquiditeit ervan. Zolang de groep 'traders' heterogeen genoeg blijft, is er geen probleem. Maar stel een keer dat alle handelaars in aandelen heel erg sterk op elkaar gelijken, dat het gaat om lieden "with the same beliefs, the same goals, the same information". Elke handelaar wil dan op hetzelfde ogenblik verkopen en dus wil in dat geval niemand kopen... en bijgevolg gaat de prijs van de aandelen de dieperik in. Of neem het geval waarin iedereen gelooft in een toekomstige stijging van koersen. Iedereen zal tegen iedereen willen opbieden; de prijzen stijgen en blijven stijgen... tot er niet meer voldoende liquide middelen zijn om aan deze aankoopwoede te voldoen.

Voor de verklaring dat 'beliefs' (of percepties) zo'n sterke invloed kunnen uitoefenen op de vorming van prijzen en op de economische activiteit in het algemeen wijst Eatwell op drie belangrijke factoren. Ten eerste, de huidige prijs van aandelen wordt afgeleid van de verwachte toekomstige prijs. Ten tweede, het aanbod ligt relatief vast: "If as the price is bid up, more and more of the goods the asset represents are forthcoming, then the rise in price is mitigated and the bubble will deflate." Ten derde, wie in de 'bubble' gevangen zit, gelooft meestal dat deze toestand tot in het oneindige zal blijven duren ofwel dat hij of zij vaardig genoeg is om er op tijd uit te stappen. "For example, none other than Sir Isaac Newton sold out his shares in the South Sea Company in April 1720 at a solid profit of 100%. Sadly for our confidence in the rationality of the great scientist, he was subsequently gripped by the prevailing mania, re-entered the market at what proved to be the peak, and ended up losing £20,000."

Waarom volgt Eatwell niet het voorbeeld van de meeste van zijn professionele collega's en beschouwt hij 'bubbles' niet als irrationeel en gevaarlijk? Wat doet hem ertoe besluiten ontwikkelingen met een dergelijk 'manisch-depressief' karakter toch nuttig te noemen? Welnu, zegt Eatwell, als men de verschillende 'bubbles' uit de geschiedenis in detail bekijkt dan stelt men vast dat er telkens twee belang-

rijke aspecten aan vast zitten. Ten eerste, 'bubbles' zijn typisch situaties waarin er een grote vraag is naar liquiditeiten. Daarom vormen ze belangrijke aansporingen tot financiële innovaties. Bijvoorbeeld: omdat tulpenbollen in de grond moeten groeien en men ze dus enkel in bepaalde maanden echt kan verhandelen, stapten de tulpenhandelaars in 1636 over op de tevoren door hen niet gebruikte praktijk van 'futures' – oftewel contracten voor een toekomstige levering. Dergelijke financiële innovaties hebben een belangrijke gemeenschappelijke karakteristiek, zegt Eatwell, "they are designed to mobilise finance in new ways to feed the bubble, and in doing so they typically extend the scope of financial markets, drawing funds from a wider population." Ten tweede, 'bubbles' gaan bijna altijd gepaard met aanzienlijke investeringen in nieuwe technologieën. "All ... have a similar theme. The bubble was associated with large-scale investment in new technology – a technology that would in due course transform the entire economy. When the bubble collapsed many investors were ruined and there was great financial distress. But society was left with canals, railways, automobiles and roads to drive on, even a fibre optic network and the internet." Samengevat: "... despite the manifest inefficiencies of the investment processes, there is a persistent theme in these stories that cannot be ignored: significant, transforming technological change was introduced by a bubble. It was the bubble that made the finance available. It was the bubble that apparently directed national resources toward major economic transformations."

Oké, zullen de meeste economen wellicht zeggen, misschien heeft Eatwell hier een punt. Als één van de twee gesignaleerde gevolgen zich voordoet (en wellicht nog meer als ze elkaar versterken) kunnen 'bubbles' een positieve invloed uitoefenen op de reële economische ontwikkeling. Maar brengt dit mee dat men 'bubbles' moet beschouwen als 'efficiënt' of 'optimaal' – laat staan (en ondanks de vaststelling dat sommige economen wél die mening zijn toegedaan) 'rationeel'?

Zeker niet, zegt Eatwell. Maar door in verhalen over 'bubbles' enkel de negatieve en irrationele kant te belichten, dreigt men een belangrijke conclusie te veronachtzamen. De nuttige maatschappelijke innovaties die intrinsiek met deze 'manische' periodes samenhangen, zouden bijna zeker nooit zijn doorgevoerd als gevolg van een normaal werkende markt met gedecentraliseerde beslissingen van rationeel handelende individuen. "In other words I will suggest that in the absence of bubbles, rational individual actions result in socially irrational outcomes, and that the bubble, by inducing irrational acts in individuals may (and only, may) shift the economy towards a more socially rational position. (...) Not only do they encourage financial innovation, but they also overcome serious inefficiencies of the competitive market that would otherwise inhibit important economic and social progress. The mania suppresses the fear of the scale of change and the uncertainty of the future, it overcomes the isolation of the individual investor, and provides funds on a scale necessary to transform the economic infrastructure of society." Voor de stelling dat er voor dergelijke maatschappelijk nuttige innovaties altijd sprake zal zijn van onder-investering voert Eatwell drie argumenten aan: de grote schaal (en de moeilijkheid om de vereiste sommen te lenen), het 'publiek goed'-karakter en het verafgelegen tijdstip van de opbrengsten. In de mate dat 'bubbles' marktagenten verleiden tot 'irrationeel' gedrag en op die manier een matigende invloed uitoefenen op de sociale inefficiënties, die voortvloeien uit rationele individuele handelingen, is het daarom gewettigd, zegt Eatwell, om dit fenomeen te voorzien van het adjectief 'nuttig'. En zolang we de rol van de overheid in deze materie blijven inperken en geen instrumenten ontwikkelen om dergelijke grote maatschappelijke projecten op stapel te zetten, zullen we het daarmee moeten doen – Eatwell formuleert het niet zo bot, maar de suggestie is er wel.

Walter Van Trier

Geert Van Hootegem en Bart Cambré (red.)

OVER WERK(t) in de actieve welvaartstaat

Daarom laten ze ons kennismaken met het knowledge management. Voortdurend meten is hun missie, maar ze beseffen dat ze daarom nog niet weten. Ze tonen ons hoe het human resources management op dat alles inwerkt. Tegelijkertijd vragen ze zich af wat de plaats is van de vakbond en het sociaal overleg in deze genetwerkte wereld. Ze pleiten voor actief werk in de actieve welvaartstaat en laten dat graag weten aan diegenen die daar werk willen van maken. Maar bovenal schreven ze een kritisch werk, wars van mythes en clichés over en aan het werk.

Het blijft verbazingwekkend hoe weinig we eigenlijk weten over werk in onze samenleving. Ons kennen botst niet zelden op de hoog opgetrokken muren van fabriek of bureau. In dit boek openen 30 arbeids- en organisatiekundigen uit Vlaanderen en Nederland de zwarte doos.

Ze leiden ons binnen in de wereld van de flexibiliteit, het teamwerk en innovatie. Ze leren ons wanneer er echt geleerd wordt in de lerende organisatie. En waarschuwen voor overwerkt werk voor de enen en voor gebrek aan werk voor de anderen in deze creatieve economie. Ze vragen zich af of er niet meer werk van hier naar ginder gaat dan dat er werknemers van ginder naar hier komen. Maar ze stellen vooral vast dat zij die ooit kwamen er minder goed aan toe zijn. Ze illustreren dat in die nieuwe economie computers lang niet altijd werken.

GEERT VAN HOOTEGEM is professor aan de K.U.Leuven waar hij sociologie van de arbeidsorganisatie en de arbeidsmarkt doceert. Daarvoor was hij als sectorverantwoordelijke verbonden aan het Hoger Instituut van de Arbeid en de Nijmegen School of Management.

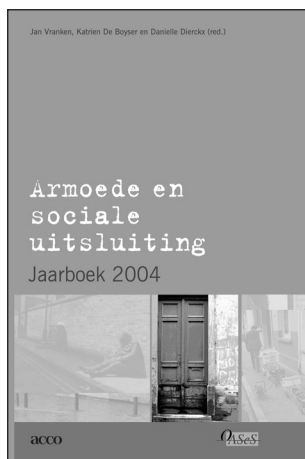
BART CAMBRÉ is doctor in de Sociale Wetenschappen en is als projectleider verbonden aan de afdeling Arbeids- en Organisationsociologie van de K.U.Leuven. Als docent is hij verbonden aan opleidingen inzake arbeidsorganisatie, kwaliteit van de arbeid en psychosociale preventie.

Geïllustreerd (foto's Jan Locus)
ISBN 90-334-5659-1
NUR 756
16 x 24 cm, 492 blz.
€ 53,00

Jan Vranken, Katrien De Boyser en Danielle Dierckx (red.)

Armoede en sociale uitsluiting

Jaarboek 2004

2004 is een verkiezingsjaar, een jaar waarin realisaties worden geëvalueerd en beterschap wordt beloofd. Tijd dus ook om armoede en sociale uitsluiting voor het voetlicht te plaatsen, om te bekijken wat er in de afgelopen jaren wél en niet is gebeurd en om de goede voornemens in het regeerakkoord en in beleidsnota's onder de loep te nemen. De bijdragen in dit boek beperken zich niet tot het 'directe' armoedebeleid, het beleid dat duidelijk die stempel draagt, maar bekijken ook welke de effecten zijn van algemene beleidsmaatregelen inzake werken, wonen, onderwijs op armoede en sociale uitsluiting.

Tien jaar na de publicatie van het Algemeen Verslag over de Armoede moeten de onderzoekers van het boek vaststellen dat, hoewel het terug beter gaat met de Vlaamse economie, de vooruitzichten onvoldoende sterk zijn om de armoede in onze samenleving grondig aan te pakken. 1994 werd altijd bestempeld als een scharnierjaar voor het armoedebeleid in het algemeen en voor de participatie van armen aan het armoedebeleid in het bijzonder. Maar wat staat daarvan nog recht, tien jaar later? Alle bevindingen worden samengevat in een geheel van geactualiseerde cijfers, grondige analyses

en kritische beschouwingen die zo leesbaar mogelijk worden gebracht. Dat maakt dit *Jaarboek* een ideaal instrument voor wie meer wil weten over armoede en sociale uitsluiting.

Deze dertiende editie van het *Jaarboek* bevat bijdragen van onder meer Helen Blow, Pascal De Decker, Femke De Keulenaer, Barbara Demeyer, Katleen De Rick, Caroline Dewilde, Tom D'Olienslager, Katherine Duffy, Stefan Hardonk, Wim Heremans, Piet Janssen, Maarten Loopmans, Fred Louckx, Diane Moras, Pierre Martin Neirinckx, Ides Nicaise, Jeroen Scheerder, Tuna Taşan-Kok, Katrien Vandenbempt, Mieke Van de Velde, Seppe Van Gils, Baldwin Van Gorp, Tine Van Regenmortel, Bea Van Robaeys en Christophe Vanroelen.

Ook de redactie droeg haar 'steentje' bij.

JAN VRANKEN is socioloog en gewoon hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen, waar hij de Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad (OASEs) leidt en het Steunpunt Gelijkekansenbeleid coördineert.

KATRIEN DE BOYSER is sociologe en onderzoekster bij OASEs.

DANIELLE DIERCKX is maatschappelijk assistente, sociologe en aspirante bij het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO). Ook zij is verbonden aan OASEs.

Ze kregen de onmisbare steun van MIEKE VAN DE VELDE, communicatiewetenschapster en onderzoekster bij OASEs en van TOM D'OLIESLAGER, criminoloog en databeheerder bij OASEs.

ISBN 90-334-5634-6

NUR 756

16 x 24 cm, 560 blz.

€ 32,95